

1945-2000. T. I. Knygos lietuvių kalba : sisteminė rodyklė. – Vilnius : Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2002. – 755 p.

²⁰ Lietuviškieji slapyvardžiai : medžiaga lietuviškųjų slapyvardžių sąvadui / sudarė ir parengė Jonas Mačiulis ... [et al.] ; atsakomoji redaktorė Regina Varnienė. –

Vilnius : Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 1995-2003. – T. 1-5.

UDK 01.001(474.5)

Retrospektyvinės bibliografinės apskaitos programa (iki 2010 metų)

Ižanga

Retrospektyvinės bibliografinės apskaitos uždavinys – maksimaliai išsamiai aprašyti valstybės ar tautos spaudinius ir kitų rūšių dokumentus nuo jų atsiradimo pradžios. Ji padeda išsaugoti valstybės (tautos) kultūrinį ir intelektualinį paveldą.

Lietuvių spaudos retrospektyvinė bibliografinė apskaita turi 180 metų istoriją. 1824 m. Kajetonas Rokas Nezabitauskis paskelbė 1545–1824 metais išleistų knygų ir rankraščių sąrašą „Surinkimas visokių raštų lietuviškų, žemaitiškų ir prūsiškai lietuviškų“. Šios rūšies bibliografiją vėliau plėtojo Laurynas Ivinskis, Piotras Kepenas, Jurgis Pliateris, Leonas Potockis, Janas Karlovičius, Oskaras Kolbergas, Mauricijus Mykolas Stankevičius, Juozas Angrabaitis, Morta Zauniūtė, Jonas Žilius-Žilinskas, Julijus Kuznecovas, Eduardas Volteris, Silvestras Baltramaitis, Anas Bruožis, Liudas Daukša. Fundamentinę lietuviškos spaudos rodyklę „Lietuvių bibliografija“ (4 d., 1924–1939) parengė Vaclovas Biržiška. Jo bibliografijos rankraščiai siekė laikotarpį iki 1926 metų. Taip pat svarbus bendrajai retrospektyvinei bibliografijai žurnalas „Knygos“ (1922–1926), kuriame aprašyta 1914–1923 m. spauda, lietuvių autorių publikacijos užsienio kalbomis ir kita medžiaga.

Sovietmečiu išleistos retrospektyvinės bibliografinės apskaitos rodyklės „Lietuvos TSR knyga“ (3 leidiniai, 1949–1953), „Didžiojo Tėvynės karo laikotarpio Lietuvos TSR spauda“ (1955), „Lietuvos TSR periodika, 1940–1950“ (1952), „Lietuvos TSR žurnalų ir laikraščių straipsniai“ (5 leidiniai, 1954–1958), suvestinė bibliografijos rodyklė „Lietuvos TSR spauda“ (2 t., 1962–1982). 1969–1988 metais parengtos bibliografijos rodyklės „Lietuvos TSR bibliografija“ tomai, aprėpiantys 1547–1904 m. knygas ir kitų rūšių spaudinius lietuvių kalba. Išleistas kontrolinis sąrašas „Knygos lietuvių kalba, 1905–1917“ (2 d., 1977).

Atkūrus nepriklausomybę retrospektyvinės bibliografinės apskaitos darbai tęsiami. Išleista „Lietuvos TSR bibliografijos“ 1-ojo tomo papildymai ir pataisymai (1990), „Lietuvos TSR spaudos“ 3-iojo tomo 1-oji knyga (1992). Pasirodė kontroliniai sąrašai „Knygos lietuvių kalba, 1918–1940“ (t. 1, 1997–2003), „Lietuviški periodiniai leidiniai, 1823–1940“ (1993), „XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas“ (1998) ir „XV–XVI a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas“ (2002), „XVII a. Lietuvos lenkiškos knygos“ (1998). „Lietuvos bibliografijos“ C serijoje „Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos“ išleisti 26 leidiniai. Lietuvos periodinių leidinių publikacijos suregistruotos iki 1919 metų imtinai, išskyrus 1908–1910 metus; Mažosios Lietuvos periodinių leidinių publikacijos – iki 1911 metų imtinai, išskyrus 1897 metus; kitur išleistų periodinių leidinių publikacijos iki 1903 metų, išskyrus 1897 metus.

Išėivių spaudos bibliografinę apskaitą ilgus metus tvarkė Aleksandras Ružancovas. Be „Knygų lentynos“, jis paskelbė retrospektyvinės bibliografinės medžiagos. 1966–1969 metų spaudiniai aprašyti metraščiuose „Lietuvių išėivių spaudos metraštis, 1966“ (1967), „Užsienio lietuvių spaudos metraštis, 1967“ (1968), „Lietuvių spaudos metraštis, 1968“ (1970) ir „Spaudos metraštis, 1969“ (1973). Lituaniistikos institutas 1977–1984 metais išleido Povilo Gaučio bibliografijos rodyklės „Lietuvių išėivių spaudos bibliografija“ (1970–1979 m. laikotarpis). Išėivių knygų lietuvių kalba suregistruotos Silvijos Vėlavičienės, Birutės Poškutės ir Eglės Karalienės leidinyje „Lietuvių išėivijos spaudos bibliografija, 1945–2000“ (t. 1, 2002).

Tvirtą pagrindą retrospektyvinei bibliografinėi apskaitai sudaro einamosios bibliografijos rodyklės „Bibliografijos žinios“ (1928–1943), „Spaudos metraštis“ (1957–1991), išėivių „Knygų lentyna“ (1948–1966).

Kaip matyti, lietuvių ir Lietuvos tautinių bendrijų spaudos retrospektyvinėje bibliografinėje apskaitoje yra daug spragų – nesuregistruota vokiečių Lietuvos spauda, neišsamios pokario spaudos rodyklės, nesubibliografuota pagrindinė spauda. Ypač juntamas Lietuvos kitakalbės spaudos rodyklių stygius. Laikas pradėti galvoti ir apie lietuviškų gramofono plokštelių ir kitų garso įrašų bibliografinę apskaitą.

Dabartinės retrospektyvinės bibliografinės apskaitos pagrindai pradėti kurti dar sovietmečiu. 1959 m. prie Knygų rūmų buvo sudaryta Nacionalinės bibliografijos redakcija (pirmininkas Antanas Venclova). 1960 m. patvirtinti pirmieji „Lietuvos TSR nacionalinės bibliografijos nuostatai“, kuriuose apibrėžtas retrospektyvinės bibliografinės apskaitos objektas,

numatyta leidinio „Lietuvos TSR bibliografija“ struktūra (ją sudarė 6 serijos). 1982 m. patvirtinta nauja redakcinė kolegija (pirmininkas Vytautas Merkys), vėliau keletą kartų atnaujinta (1992–1999 m. pirmininkas Juozas Tumelis). 1984 m. redakcinė kolegija patvirtino naujus nuostatus, peržiūrėjo leidinio struktūrą. 1999 m. liepos 26 d. patvirtinta atnaujintos sudėties Nacionalinės retrospektyvinės bibliografijos redaktorių kolegija. 1999 m. rugsėjo 28 d. ji priėmė „Nacionalinės retrospektyvinės bibliografijos redaktorių kolegijos nuostatus“, pirmininke išrinko Reginą Varnienę.

Naujos politinės, ekonominės ir socialinės sąlygos, susidariusios atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, padidėjęs dėmesys lietuvių ir Lietuvos tautinių bendrijų istorijai ir kultūrai, šalies išsitraukimas į tarptautines bibliografines programas privertė koreguoti kai kurias sovietmečio laikotarpio retrospektyvinės bibliografinės apskaitos nuostatus, keisti prioritetus (iki tol pirmenybė buvo teikiama lietuviškosios spaudos apskaitai), persiskirstyti darbus.

Ši nauja programa reglamentuoja lietuvių ir Lietuvos tautinių bendrijų spaudos retrospektyvinės bibliografinės apskaitos raidą iki 2010 metų.

Programos tikslas ir uždaviniai

Nustatyti vieningus teorinius, metodologinius ir organizacinius lietuvių ir Lietuvos tautinių bendrijų spaudinių retrospektyvinės bibliografinės apskaitos principus.

Numatyti priemones kai kurioms retrospektyvinės bibliografinės apskaitos spragoms likviduoti, apibrėžti šio darbo etapus, prioritetus ir konkrečius terminus.

Retrospektyvinės bibliografinės apskaitos objektas

Retrospektyvinės bibliografinės apskaitos objektą sudaro lietuvių spaudiniai ir kitų rūšių dokumentai, nepriklausomai nuo jų išleidimo vietos ir kalbos, bei Lietuvos tautinių bendrijų spaudiniai ir kitų rūšių spaudiniai, nepriklausomai nuo jų kalbos, išleisti dabartinės Lietuvos teritorijoje. Tai:

- smulkieji spaudiniai,
- brošiūros ir knygos,
- vaizduojamosios dailės spaudiniai,
- natų leidiniai,
- kartografinė medžiaga,
- serialiniai leidiniai,
- serialinių leidinių publikacijos (straipsniai, recenzijos, iliustracijos ir pan.),
- garso ir vaizdo įrašai,
- elektroniniai (skaitmeniniai) dokumentai.

Apskaitos chronologinis laikotarpis – nuo tam tikros spaudinių rūšies atsiradimo iki Lietuvos nepriklausomybės atgavimo (knygų – nuo 1547 m., serialinių leidinių – nuo 1823 m., lietuviškų serialinių leidinių publikacijų – nuo 1832 m., knygų hebrajų kalba – nuo 1770 m. ir t. t.).

Retrospektyvinės bibliografinės apskaitos principai

Lietuvių ir Lietuvos tautinių bendrijų spaudos retrospektyvinės bibliografinės apskaitos principai yra šie:

- teritorinis – bibliografinė apskaita spaudinių, išleistų Lietuvos teritorijoje,
- kalbinis – bibliografinė apskaita spaudinių, išleistų lietuvių ir kitomis Lietuvoje gyvenančių tautų kalbomis,
- autorinis – bibliografinė apskaita spaudinių, kurių autoriai yra lietuviai ir Lietuvos tautinių bendrijų atstovai.

Retrospektyvinės bibliografinės apskaitos šaltiniuose siekiama:

- maksimalaus išsamumo,
- tematikos universalumo (nedaroma atranka pagal spaudinių turinį),
- objektyvumo (nedaroma atranka pagal ideologinius, meninius ar kitokius kriterijus, t. y. pateikiamas tikrasis vieno ar kito laikotarpio spaudos vaizdas). Išimtį sudaro serialinių leidinių publikacijos, kurias atrenkant taikomas išliekamąsios vertės kriterijus.

Metodikos principai

Lietuvių ir Lietuvos tautinių bendrijų spaudos retrospektyvinė bibliografinė apskaita – visuotinės bibliografinės apskaitos dalis – vykdoma pagal tarptautinius reikalavimus. Retrospektyvinė bibliografinė informacija rengiama pagal IFLA ir kitų tarptautinių organizacijų rekomendacijas ir norminius dokumentus. Bibliografiniuose įrašuose naudojamas tarptautinis standartinis bibliografinis aprašas (ISBD). Bibliografiniai ir autoritetiniai įrašai kaupiami UNIMARC formatu. Pagal tarptautinius standartus ir rekomendacijas autoritetinių įrašų duomenų bazėje kaupiami unifikuoti lietuvių ir kitų Lietuvoje gyvenančių tautų autorių asmenvardžiai, kolektyvų pavadinimai, liturginių tekstų unifikotos antraštės ir kt.

Retrospektyvinės bibliografinės informacijos šaltiniuose laikomasi funkcinių reikalavimų bibliografiniams įrašams, nustatytų tarptautiniais norminiais dokumentais.

Retrospektyvinė bibliografinė informacija vartotojams pateikiama tokiais pavidalais:

- kontroliniai sąrašai (bibliografijos priemonės, sudaromos didžiųjų bibliotekų ir kitų knygų saugyklų katalogų bei bibliografinių šaltinių pagrindu),
- bibliografijos leidinys „Lietuvos bibliografija“,
- elektroniniai ištekliai.

„Lietuvos bibliografijos“ struktūrą sudaro šios serijos:

A serija. Knygos lietuvių kalba. Be knygų, ji pagal nusistovėjusią tradiciją apima ir smulkiuosius spaudinius, brošiūras, vaizduojamosios dailės, natų ir kartografinius leidinius.

B serija. Serialiniai leidiniai lietuvių kalba (serijos pavadinimas suderintas su A serijos pavadinimu).

C serija. Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos.

D serija. Lietuvos kitakalbės knygos (kiekvienai kalbai paprastai skiriamas tomas, kuris gali susidėti iš kelių dalių).

E serija. Lietuvos kitakalbiai serialiniai leidiniai.

Taigi visos serijos diferencijuotos pagal vienodus kriterijus – spaudinių (dokumentų) rūši ir kalbą. Atsiradus realioms galimybėms, serijų skaičių galima didinti (pavyzdžiui, F serija. Lietuvos kitakalbių serialinių leidinių publikacijos, N serija. Vaizdo ir garso įrašai ir t. t.).

Kontroliniai sąrašai, B ir E serijų leidiniai sudaromi abėcėlės tvarka, A, C ir D serijų rodyklės – sisteminė tvarka (pagal UDK).

Leidinyje „Lietuvos bibliografija“ sudaromos pagalbinės rodyklės, garantuojančios daugiaspektę bibliografinės informacijos paiešką (asmenvardžių, kolektyvų, vietovardžių, chronologinė, antraščių, serijų, leidėjų ir spausuvių bei kt.).

Daugiausia dėmesio kreiptina į retrospektyvinės bibliografinės apskaitos elektroninių išteklių sistemos formavimą ir tobulinimą. Retrospektyvinės bibliografijos retrokonversijos metu parengti kompiuteriniai bibliografiniai įrašai integruojami į Nacionalinės bibliografijos duomenų banką (NBDB), remiantis Kopenhagoje įvykusios konferencijos, skirtos valstybinės bibliografijos tamyboms (1998 m. lapkričio 25–27 d.), rekomendacijomis ir bendra LIBIS kūrimo strategija. Suskaitmeninti nacionalinės bibliografijos įrašai tiesiogiai prieinami per NBDB ir užtikrina prieigą prie visateksčių suskaitmenintų dokumentų, esančių LIBIS Elektroninių išteklių archyve.

Retrospektyvinės bibliografinės apskaitos organizavimas

Lietuvių ir Lietuvos tautinių bendrijų retrospektyvinės bibliografinės apskaitos programą realizuoja:

- Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka,
- Vilniaus universiteto biblioteka,
- Lietuvos mokslų akademijos biblioteka,
- Kauno apskrities viešoji biblioteka.

Esant galimybėms rengėjų skaičius gali būti padidintas.

Retrospektyvinės bibliografinės apskaitos darbams vadovauja Nacionalinės retrospektyvinės bibliografijos redaktorių kolegija. Ji, atsižvelgdama į sukauptą retrospektyvinės bibliografinės apskaitos patirtį ir tradicijas, subjektų pasiūlymus, sudaro ir patvirtina programą (planą), kontroliuoja jo vykdymo eigą. Redaktorių kolegija apibūna visus spaudai teikiamus bibliografijos darbus ir visas darbo naujoves.

Darbo pasiskirstymas tarp subjektų:

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Bibliografijos ir knygotyros centras bibliografuoja knygas lietuvių ir kitomis kalbomis, serialinius leidinius ir serialinių leidinių publikacijas (rengia 1897 m. ir 1904–1927 m. periodinių leidinių, išleistų užsienyje, publikacijų rodykles).

Vilniaus universiteto biblioteka rengia C seriją (bibliografuoja 1908 ir 1909 m. Lietuvos ir 1912–1927 m. Mažosios Lietuvos lietuviškų periodinių leidinių publikacijas).

Lietuvos mokslų akademijos biblioteka bibliografuoja 1924–1927 m. Lietuvos lietuviškų periodinių leidinių publikacijas.

Kauno apskrities viešoji biblioteka bibliografuoja 1910 ir 1920–1923 m. Lietuvos lietuviškų periodinių leidinių publikacijas.

Visos bibliotekos perduoda parengtus bibliografinius įrašus į NBDB.

Lietuvoje nesancijų periodinių leidinių kopijavimu rūpinasi Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka. Bibliotekos-bendradarbės parengia paskirto laikotarpio Lietuvoje nesancijų periodinių leidinių sąrašus.

Pirmiausia spręstinas uždavinys – užmegzti dalykinius ryšius su Rusijos nacionaline biblioteka, kurioje yra trūkstami gerai išsaugoti Mažosios Lietuvos laikraščiai. Biblioteka taip pat ieško galimybių pasikeisti bibliografinė informacija apie Lietuvos rusišką knygą (Rusijos imperijos laikotarpis) ir kooperuotai rengti šio laikotarpio rusiškosios Lietuvos knygos rodyklę.

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka plėtoja analogiškus ryšius su Vokietijos, Lenkijos ir kitų šalių bibliotekomis, kurios taip pat suinteresuotos greitesne Lietuvos kitakalbių (nelietuviškų) knygų bibliografinė apskaita.

Bibliotekų parengta bibliografijos produkcija yra autorinė, už mokamą prieigą prie bibliografinių duomenų bazių gautų lėšų dalis priklauso bibliotekoms projekto dalyvėms.

RETROSPEKTYVINĖS BIBLIOGRAFINĖS APSKAITOS PROGRAMA
(2005–2010 m.)

A serija. Knygos lietuvių kalba

1547–1861 m. knygų lietuvių kalba bibliografinių įrašų retrokonversija ir pateikimas tarptautinei bibliografinių duomenų bazei.

T. 2. 1862–1904. Kn. 1	retrokonversija	LNB BKC		vykdoma
Kn. 2	retrokonversija	LNB BKC		vykdoma
T. 3. 1905–1917. Kn. 1		LNB BKC	5380 įrašų	2006 m.
Kn. 2		LNB BKC	6000 įrašų	rengiama
T. 4. 1918–1940. Kontrolinis sąrašas. T. 2		LNB BKC	12 000 įrašų	2010 m.
1547–1864 m. lietuviškos knygos (CD-ROM)		LNB BKC		2007 m.

B serija. Serialiniai leidiniai lietuvių kalba

1823–1940		LNB BKC	3600 įrašų	rengiama
-----------	--	---------	------------	----------

C serija. Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos

1897		LNB BKC	3500 įrašų	2007 m.
1904, d. 3		LNB BKC	3500 įrašų	2009 m.
1908, d. 1		VUB	7000 įrašų	2009 m.
1912, d. 2		VUB	7000 įrašų	2010 m.
Grožinės literatūros kūrinių antraščių ir eilėraščių pirmųjų žodžių rodyklė		VUB		2007 m.
1910, d. 1		KVAB		2006 m.
1920, d. 1		KVAB		2010 m.
1924, d. 1		MAB		2009 m.

D serija. Lietuvos kitakalbės knygos

Knygos hebrajų kalba, 1786–1900. Kontrolinis sąrašas		LNB BKC	3500 įrašų	rengiama
XVIII a. Lietuvos lenkiškos knygos. Kontrolinis sąrašas		LNB BKC	8000 įrašų	2010 m.
XVIII a. Lietuvos lotyniškos knygos. Kontrolinis sąrašas				rengiama

Aprobuota Nacionalinės retrospektyvinės bibliografijos redaktorių kolegijos posėdyje 2002 m. balandžio 13 d.